

Фрагменти от любовния дискурс на Българското възраждане. Христо Ботев и Константин Миладинов

Катя СТАНЕВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
dagos@contact.bg

Recibido: Diciembre de 2003

Aceptado: Abril de 2004

Резюме

В статията са интерпретативно сдвоени лирическите „любовни“ проекти на Константин Миладинов и Христо Ботев, които отграничават налични масиви в поезията на българския XIX в. Заедно с любовните песни на Петко Slavejков стихотворенията „До моето първо либе“ от Хр. Ботев и „Желание“ от К. Миладинов явяват многогласието и многоликостта на българската възрожденска поезия. Тя е подривно прицелена в патриархалната култура. Отстоява се тезата, че интимната лирика в най-чист вид открива автентичното човешко лице дори при режисираните, манипулативните представления на Аза във всекидневието.

Ключови думи: Възрожденска литература, българска поезия, национална идеология, любовен дискурс.

Resumen

Fragmentos del discurso amoroso en el Resurgimiento Búlgaro. Hristo Bótev y Konstantín Miladínov

En el artículo se interpretan dos proyectos lírico-amorosos en la poesía búlgara del s. XIX, el de Konstantín Miladínov y el de Hristo Bótev, que delimitan la producción de este género en la época. Junto con las canciones amorosas de Petko Slavejkov, las poesías *A mi primer amor* de Bótev y *Deseo* de Miladínov reflejan el carácter polifónico y polifacético de la poesía búlgara renacentista. Se defiende la tesis de que la lírica amorosa se enfrenta a la cultura patriarcal y desvela la auténtica cara humana, incluso en las realizaciones del Yo lírico manipuladas en la vida cotidiana.

Palabras clave: Literatura del Resurgimiento, poesía búlgara, ideología nacional, discurso amoroso.

Abstract

Fragments of the Early Modern Bulgarian lover's Discourse. Hristo Botev and Konstantin Miladinov

The author analyses the Early Modern Bulgarian poetry of two outstanding poets – Hristo Botev and Konstantin Miladinov. Along with lover's songs of Petko Slavejkov, the poems “To my first love” by H. Botev and “Desire” by K. Miladinov show the polyphonic and multifaceted nature of the XIXth century Bulgarian Poetry. Its aim was to undermine the patriarchal culture. The main thesis of the paper is that the love poetry uncovers genuine human face even throughout the directed, manipulative representations of the Self in the everyday life.

Key words: Early Modern literature, Bulgarian poetry, National ideology, lover's discourse, intimacy.

Във всяка ренесансова литература множество автори имат като значим общ тематизъм любовта; любовната тема е упорито разработвана през Възраждането и още по-упорито омаловажавана и изтласквана от тогавашното стратегическо писане. Да тръгнем от всеизвестното – стихотворението “До моето първо либе” (1871г.) от Христо Ботев моделира възгледите за мястото на интимната лирика в българското духовно битие и за мястото и ролята на жената в частния и публичния живот не само в пределите на сублимната епоха. Текстът предлага и властно налага дълголетна поетическа и реторико-критическа оптика за интерпретиране на любовната тематика в нашата литература.

Тук ще сдвоим емблематичната Ботева творба с едно почти маргинализирано любовно стихотворение – “Желание” от Константин Миладинов. То е публикувано за първи път в списание “Български книжици” през 1858 година и може да се открие само в най-представителните антологии на възрожденската ни поезия; дори в своите лекционни курсове, в студиите си върху развоя на българската лирика и върху делото на Миладиновци авторитетният изследовател на процесите в нашата култура и словесност от XIX век проф. Петър Динев акцентираше върху типологически родствените стихотворения “Бисера” и “Голапче” от К. Миладинов, публикувани в същата 15 книжка на издаваното в Цариград българско списание¹. Миладинов случва поетическо присъствие встрани от високата етика и идеологемите, встрани от социалните и политическите напрежения, произвели канонизацията на харизматичния ботевски образец. Поетът от Струга задава модел на стойностна любовна лирика, нейното значение не остава в сферите на куртоазните отношения между мъжа и жената. Стихотворението “Желание” се вмести в тогавашните представи за естетическа стойност, за естетически принос чрез лирически пресътворен (задължен на “свенливия реализъм” на народната любовна песен) свят, който намира мост към личното, реабилитира частното, дава израз на неуверената, колеблива, всекидневна азовост. Константин-Миладиновата творба явява творческата индивидуалност на своя автор и маркира подстъпи към литературната идеология на списание “Братски труд” (Москва, 1860-1862), към колективните проекти на книжовниците от Московската българска дружина и конкретно към вижданията на Райко Жинзифов за взаимовръзките регионално-национално.

Ето важният за настоящото вглеждане в любовния дискурс на Българското възраждане текст:

Желание

Кога ке доит пре мене!
Кога ке седнит до мене!
Така си велеф ката ден.
Я кога дойде у мене –
Как ке излеза пред нея!
Да не би дошла никога!

(“Българска възрожденска поезия”, С., 1980)

¹ Вж. ДИНЕВ, Петър (1962): *Възрожденски писатели*, София, с. 150–178; (1966): *История на българската литература*, Т. 2. *Литература на Възраждането*, БАН, София, с. 182–209.

Тази красиво ословесената ситуация от човешкия опит в интимността очевидно е далеч от високия ценностен свод на Българското възраждане, от високите интегративи на нацията, които са доминантни в обрънатата към либето Ботевата лирическа изповед. Творбата на К. Миладинов остава затворена в интимитета на микрообщността, тя скъпи, тревожно обмечтава топлотата на всекидневната екзистенция, в която човек мисли, полага себе си. Просветлената елегия върху самотата да обичаш дори не формулира горестното питане кого обичаме в действителност – конкретния човек или представата за него. С уговарянето, че ще отминем без коментар проблема за въвеждане на регионалното (чрез диалектната основа на езика) в системата на националната литература, според мен това е “крайъгълен”, легитимен текст, заслужаващ внимание и антологизиране и през XXI век (балканския, европейския XXI век). Въпреки че нашата възрожденска литература скъпи в патриотизма най-вече, най-много аскетизма, или казано по друг начин, въпреки че Възраждането артикулира радикално несъгласни с ренесансовото прехласване по пурпура и златото реплики (представата за щастие може да се изрече примерно така: “Стига ми това, що имам”, Гергана от поемата “Изворът на Белоногата” на Петко Славейков) и че авторепресивно апострофира ренесансовото признаване на телата, на земните радости и удоволствия (“Остави таз песен любовна...”), жестовите на себеотстояване и щадене от дълбаещата рана на желанията за имане, консумиране, удоволствия подсказват –

ЛИЧНОТО Е не само ПОЛИТИЧЕСКО

Любовните стихотворения на Константин Миладинов със своето безразличие към идеологиите изпадат от контекста на големия дебат на епохата, но пък се появяват на подходящото място в точното време, като отговарят на актуални тогава – и винаги актуални – нагласи, потребности, чувственост. Принципът на феминизма “Личното е политическо” може да води анализа, може да бъде интерпретативен ключ към цялата възрожденска текстовост, доколкото тя е въздействено прицелена да убеждава, да ангажира с оценка, да дисциплинира за общополезна работа онеправданата българската общност. (Споделяме идеята за феминизма като кауза, фундирана върху човешки права, а не върху пола и личността.) При всичките уговорки за доминация на етноцентризъм (национализъм) вместо антропоцентризъм в Балканските възраждания, нито една ренесансова култура не може да си позволи радикално зачертаване на любовната тема; не си го позволява и нашата предосвободенска култура. Тук ще потърсим сговарянето и конфронтирането на двата лирически любовни проекта – Миладиновия и Ботевия – които отграничават налични масиви в поезията на нашия XIX век.

Във възрожденското публично пространство отстояването на интимността с нейните желания и претенции за признаване – зачитане се остойностяват амбивалентно, по-често с отрицателен знак, като се отказва правото на индивида да занимава общността със своите моментни настроения, емоционални сринове и сепвания, неловки споделяния на лични преживявания. (Знакови в тази насока са реакциите на критиката и читателите по

повод конкретни творби и книги на Петко Славейков и Андон Франгя; разбиващият ботевски стихотворен текст – рецензия – фейлетон “Защо не съм?...” все пак си остава най-популярния и “красноречив” илюстративен публичен жест.)

Противопоставянето лично – обществено дори в модерния свят от втората половина на ХХ-ти век извиква аргументации срещу “покачването на рейтинга на частното”, срещу възможността моралните ценности, които организират неговото пространство и му придават смисъл, да превземат цялата сфера на общественото и да го ерозират². Кризи от различен порядък перманентно налагат зачертавания в литературата; в този смисъл е обяснимо “изпадането” от христоматии, антологии, официални литературни истории на текстове като Константин-Миладиновото “Желание” и любовните песни на Петко Славейков – в тях проблематичното в личната история не се чете / тълкува през проблемите на националната история. Литературоведското търсене на (същностното във) Възраждането по дълголетна традиция усилва акустиките на политически валидните гласове и не се свени от своята избирателна “глухота”. Разбира се, не само през разглежданата културно-историческа формация любовта се валидизира в полето на проекта за колективна идентификация – този проект е генерализиращ и за българската текстовост от периода на социализма (“когато се наливаха основите”).

Всеки любовен дискурс открито и/или скрито проблематизира заедността – желана, непостижима, постигната, попиляна; единствено при самолюбуването връзката с Другия не е фундаментално важна, макар че и в този случай тя не е изначално елиминирана – себевъзхитата е невъзможна без идея за себе си, за собствената уникалност, определяна спрямо другостта. “Човек става Аз до Ти” – прецизната формулировка на Мартин Бубер улавя случването, самоосъзнаването на човешкото същество във връзката, срещата, диалогичността³. Добре известно е, че субективната идентичност е непрекъснато разпадаща се и изграждаща се наново ситуативна, менлива величина, “тя зависи от отношенията на индивида със значимите други, отношения, които могат да се променят или да изчезнат”⁴. И още нещо – оличностяването на обществото, интимизирането на реалността не се случват еднократно и завинаги, “социализацията никога не е тотална и окончателна”⁵. Човешкото съществуване е “живот с другите” (Цветан Тодоров), битие – в – погледа – на – Другия. Формите, чрез които индивидът търси признание или се справя с липсата на зачитане – остойностяване, се трансформират, преподреждат, напасват с принудено наложени конкретики; изконно, неотменимо право на личността е избирането на кръгове за социализация, избирането на сцени за себеосъществяване, себеизричане, себеизкрещяване. В този смисъл политиките на репрезе-

² Р. Сенет, цитиран по КУТРА, Жаклин (2002): *Кризата на града. Мъжки и женски пространства*, София, с. 6.

³ БУБЕР, Мартин (1992): *Аз и Ти. Задушният разговор*, Варна, с. 25.

⁴ БЪРГЪР, Питър (1996): *Томас Лукман. Социалното конструиране на реалността*, София, с. 121.

⁵ Пак там, с. 164.

нтация чрез и в любовния дискурс на Възраждането явяват многоликостта и разноречието на епохата. Любовната лирика в най-чист вид открива лицевата и скритата страна на тогавашното българско живеене, открива автентичната човешкост при “представянето на Аз-а във всекидневието” (Ървин Гофман). Знаковите любовни тематизации снабдяват с индивидуалност Ботевото и Константин-Миладиновото писане.

Стихотворението “До моето първо либе” изговаря претенциите на мъжа, посветил се на борбата за общественото благо, към поведението на жената; творбата е предназначена да функционира като регулатор и кодификатор на социални роли, поведенчески, словесни и дори песенни модели. Тоест Ботев определя ясно и категорично (параметрите на) новата поведенческа среда на Българското възраждане (терминът “поведенческа среда” указва съществуването на очаквания определени поведения да се свързват с определени места – Райт и Баркър през Гофман)⁶. Ботевият проект задава нова систематизация на ценностите (всекидневните минават на втори план, първенството е за героическите), подрежда ги в перспектива, която очертава нов смислов хоризонт спрямо явленията в литературата и живота. Любовната връзка е разтворена, вписана в света на социума. Творбата екзистенциализира идеологическите парадигми, оличностява императивите на революцията, превръща ги в интимни начала. Аз-ът не (ре)цитира политически постулати, а изрича съкровени копнения на душата по гласове, тела, места. Настоящото плътно преплита лична и политическа история, премила паметта, говорещият натъртено настоява: “не помня”, чувам избирателно, чуй и ти – “бури вековни”, “приказки за стари времена и песни за нови теглила”; границите между времена, езици, образи се размиват, приватното се минимализира, аз-ът не може да загърби мъченическата модалност на колективното съществуване. Драматизмът произтича от невъзможния синхрон между частното благополучие и нещастията на онеправданите сънародници; кризисното в личната история е обяснено с кризисното в националната история, като причинено от невъзможността да се постигне хармония в камерния свят на любовните взаимоотношения, случили се в контекста на трагизъм, на тотално съсипана публична среда; кризисната ситуация преформатира личното и общностното, натискът на социалните фактори (де)формира психиката. Невъзможното щастие е заместено от желание за психическо облекчение, за отхвърляне на болката, причинена от любов, тоест отхвърляне на емоционалното поробване.

Заглавието “До моето първо либе” определя ясно и еднозначно творбата като интимно ти – послание/себеразкриване. Акцентирано е определението “първо” – не “До либето ми”, както е в началната редакция на стихотворението, наблягащо уговорен адресат е първата любов. Преекспонираното любовно посвещение задава очакване за сила и драматизъм на чувството – съгласно любовния код на времето заглавието цели почти хипнотично въздействие; за патриархалния човек първо либе е равнозначно на първо венчило. Понятия

⁶ ГОФМАН, Ървин (2000): *Представянето на Аз-а във всекидневието*, София, с. 128.

като вяръност до гроб, вяръност и след смъртта са морални стандарти с изключителна власт над личността, която скъпи традиционната нормативност. Говорещият репресивно натрапва думи и образи на любимата, обръща се към нея гневно, увещателно, умолително, изисквайки съгласие и споделимост. Аз-ът си присвоява правото да говори само той, монологичната властова позиция не допуска да прозвучи отречената, забранената песен, не позволява гласът на девойката да получи текстово възплътяване. Непроговорилото Ти все пак присъства, властно заявява някаква своя сила, важност, (не)обходимост. На текстово възпроизведената “любовна сцена” са положени усилия за заличаване на следите от емоционалния ангажимент към момичето; драматургията е прицелена в драматизма на ситуацията. Забележима е искрената и зле прикрита реакция на уязвеност; зад категоричността в говоренето, зад агресивността в диктовката (“оста̀ви”, “забрави ... забрави”) се прокрадва знание за болящата празнота, която може да сполети отвърналия лице от обичаното момиче, от неговата усмивка, поглед мил...

Местопологането на аз-а в героичното пространство, “там, де земя гърми и тътне...” е непоколебимо. Големият взрив на националноосвободителната идеология йерархизира човешките задължености, въвежда аксиологии в интимния свят, но личното, дори тотално подчинено на идеологемите, винаги се стъписва пред конкретиките на засрещането духовно – телесно, рационално – емоционално. Моделът за самопредставяне чрез класическата вписаност на личното в неежедневното, екстатично – героическото функционира като ботевски способ за оценностяване на своята (раз)лична (на)личност. В концептуалната направа на това уж любовно стихотворение доминира стремежът да се сговори битово и битийно, да се акцентира болезнената съпринадлежност. Личните пориви и прояви трябва да се жертват заради жертвите на живота *тук и сега*, първо за повседневните страдания според говорещия трябва да се мисли, пее, разказва. Афективно въведени са песните на гората, плачове на сиромаси, вдовици, бездомни дечица – акустичното отражение на действителността е търсене на реалистички аргументи за посланието и проектиране – усиляване на неговата чуваемост. Копнежът по революционния пир обявява и първото либе, и любовта за преодолени привързаности. Аз-ът си налага идеологическа маска, диктува поведения, дава израз на своите основания и вострастености. Националната идеология, политиките на различие превръщат личното в политическо, превръщат го в политика на избора, политика на идентичността. Един нежелаящ да бъде влюбен аз решително се разправя със своята голяма любов.

Свършено друг е дискурсът на желанието в стихотворението на Константин Миладинов – един желаящ да остане безметежно влюбен аз притеснено разправя за своята голяма любов. Лирическата миниатюра визира любовта като *желание за любов*, проверимостта на взаимността и страхът от провал на любовната връзка са изговорени в регистъра на отрицанието. Аз-ът е в позиция на подвластност, неувереност в себе си, той ословесява слабостта, уязвимостта, капитулацията на влюбената душа, нейната (не)умелост да даде изразимост на желанието, огласява автентични преживявания, без да имитира

нажежени страсти. Голотата на емоцията като художествен инструмент присъства и тук, както и в Ботевата творба (във всички Ботевии творби). За контролиране на емоциите настоява не друг, а точно най-неистовият български поет – литературната памет идентифицира писмото – Ботев като емоционално изстъплено, доминирано от автентични страсти, афекти, омрази. (Дори най-философски наситените, най-стегнатите Ботевии творби явяват нестабилността, изблика/излива на непредвидима, изплъзваща се от контрол емоция.) Блокираният контакт поради важността на свободата, отхвърлената власт на другия, недопосмяното оставане в състояние на подвластност – проблемният сплит присъства с различна (и със страшна) сила и в двете стихотворения. В тях обаче липсва ситуацията *лице в лице*, а също и срещата глас – глас; желанието за близост, общуване е надмогнато от желанието за себесъхранение. При Ботев тази сюжетна решеност може да бъде обяснена с идеологическите (и в този смисъл пропагандно-манипулативни) прицелености на текста, а при Миладинов – със семантичното припокриване/конкретизация на думата “желание” като “отсъствие”, “липса”⁷.

Субектът на желанието в Миладиновия текст някак знае, че опитът и желанието на Другия в двойката “един мъж и една жена” са непредвидими, неконтролируеми; в негова власт е да отхвърли, т. е. да направи “обектен” влюбения. Концептуално важна е особената конструираност на мъжкия образ. Логиката, оптиката, етиката на Аз-а не го дефинират еднозначно, еднопланово спрямо патриархалните аксиологии (те биха отчели “деструкция”, сгрешен конструкт на мъжкото). Според патриархалисткия форматирания свят (четем творбата през нейната обърнатост към българоезичната аудитория от втората половина на XIX век) ролята на мъжа е активна, господстваща, привилегирована, а тук половата принадлежност се размива и отменя до оголване на едната човешкост – нито само мъжка, нито само женска е автентичната човешка същност. Сякаш в унисон с духа на модерността (на постмодернизма? на феминизма?) на мястото на йерархиите се появява идеята за равнопоставеност. Чувствителният човек не може да не разпознае в говорещия от “Желание” частица от себе си, от свои (не)изтлели желания, любви, емоционални ситуации, които би искал да съхрани завинаги... Творбата пресъздава (бих използвала като по-уместен, по-точен със семантиките си, глагола “раздипля” въпреки лаконизма при конструирането на лирически сюжет) фини подробности от преживяванията на влюбения (на всеки влюбен), явява нормалната чувствителност, изговаря класическата представа за любовта – опасна, магична, непредвидима, дори разрушителна (“С любовта шега не бива”). Обсесивното желание за Другия като дрога травмира (“Кога ке доит при мене! Кога ке седнит до мене! Така си велеф ката ден.”), изричаното като молитва бленувано – блънувано “всеки ден” сякаш преминава в проклятие към собствената неувереност и прекомерна предпазливост, срутва се в съдбовно-фаталистичното “никога!” от поантата. За да сполучиш в частн-

⁷ Вж. БРЕНАН, Тереза (2002): „Безизходната връзка между психоанализата и феминизма“, В: *Феминисткото знание*, съст. С. Гунева. София, с. 111, 118.

ото, също е необходима решителност, готовност да приемеш ответната реакция независимо дали тя ще носи позитивни или минусови товари – усетът за автентизъм в творбата на Миладинов би бил нащърбен и непълен, ако се омаловажи култивираната чувственост, тълкуваща желанието като винаги безответно... Прецизно и в детайли представеното емоционално движение от благоговейно мълване – молене към малодушно отричане от казаното и инфантилно заклеяване (“Да не би дошла никога!”) онагледява класическата за любовния дискурс *неефективност на отрицанието*⁸.

В “До моето първо либе” загърбването, отричането на желанието за Другия като дрога се трансформира в “наркотичен глад” – копнеж по другаде (“Там...Там...”). Ще си позволя тук една притурка – в стихотворение със заглавие “Рай (опит за деконструкция)” думата “другаде” се чете като “друг ад е” (Г. Господинов). Ботевият лирически проект “разоковава” Аз-а от любовните вериги (от битовото) и го повежда към възжелания пъкъл на гърмящата земя, под писъка на куршумите и свистенето на сабята, полага го в “хладен гроб” – мил като усмивка на единствената (първа и последна) любима – Смъртта. Желанието за героическо себеосъществяване налага самоограничаването, аскезата, отказа от интимно-личното, от частната любов, която попилява нужните за делото на революцията енергии. Раздялата с първо либе е знак за радикално преобръщане на ценностите, означител на запътеност Другаде, на впримченост в Другото и най-вече на желанието на Аз-а бъде Друг, да извърви разстоянието между “казвам” и “съм”.

Двата лирически текста ползват разказа като инструмент за конструиране на личностна идентичност. Автобиографичният код е явен в прийомите на частното писане (писмото), на частния глас, публично изговарящ емоционалните случвания в интимното пространство.

При негативните любов(ност)и – и в двете интерпретативно сдвоени тук творби на Христо Ботев и Константин Миладинов – не се тематизира щастие от даване на щастие, което прави възможни неинструменталните взаимоотношения, основани на пълната взаимност и позволяващи реципрочно оставяне, поверяване на себе си във властта на Другия⁹. Любовният дискурс на Българското възраждане не може да се еманципира от репресивната идеологическа среда, в него функционира парадигмата на властта (според която упражняването на власт е основният организиращ принцип в света) и бавно, трудно си пробива път парадигмата на участието, която гласи, че светът е (съ)участие в общи дела. Любовният обмен *предполага* споделена автономия, *предполага* позволеността всеки член в двойката да се чувства в еднаква степен овластен и подвластен, да има своя воля и да делегира на Другия право, воля, власт да моделира – поддържа общосподелимия емоционален универсум. Но точно в любовния обмен е невалидна каквато и да била “всеобща регламентация”, любовта е подвластна и на безсъзнателното, на неконтролираните желания и неизречените заповеди на сърцето. А лириката

⁸ КАМБУРОВ, Димитър (2003): *Явори и клони*, София, с. 259–260.

⁹ БУРДИЙО, Пиер (2002): *Мъжкото господство*, София, с. 133.

по дефиниция разпраща все за тайните на душата, (раз)шифрова тъмните (респективно светлите) диктовки на кръвта.

При цялата промисленост, перфектна конструираност и перфидна манипулативност на стихотворението “До моето първо либе” в него е доловимо (четимо, прозирно) съществуващото напрежение между императивите на идеологията и човешката психотелесност. Очевидно да подхванеш, да подкараш живота си така, както го разбираш и проектираш, е нелесна работа, както нелесно е и стриктното придържане към идеологическите постулати. Но ролята на поезията в оформянето на нови нагласи, на нови манталитети, позиции, стилове на социализация, начини на живот е изключително важна, настоява Ботев. Според големия социален мислител тя (поезията), както и цялата духовна дейтелност, трябва да приема характер на политическа пропаганда. Логично се стига до надхващане с доминантния тогава любовен дискурс и до дискредитиране на неговата затвореност, изолираност в интимно-приватното. (Ценностната дисквалификация, оспорването, конфронтацията юнашко – любовно са директно огласени и в поемата “Хайдуги” – “Ах, че мен, дядо, додея/ любовни песни да слушам,/ а сам за тегло да пея...”).

Константин Миладинов ословесява тревожното вълнение, страданията, предизвикани от очакването да бъдеш обичан, които визира Ролан Барт във “Фрагменти на любовния дискурс” (“Любовното чувство се определя тъкмо така: понеже страданието е неизбежно”). С “Желание”, “Голапче”, “Бисера” поетът от Струга сякаш илюстрира Пенчо-Славейковия термин “свенлив реализъм” (“Такова име ми се вижда най-сгодно за определение художествения похват на нашите народни певци при възсъздаване поетически любовта, любовния живот” – пише младият Славейков в студията “Народните любовни песни” от 1902 година. За поета Константин Миладинов е важно да маркира точно в любовната лирика родословие с фолклорната поезия; при Христо Ботев е обратното – най-вече в посланията “До моето първо либе” и “Ней” лирикът минимализира фолклорното, радикално се дистанцира от народнопесенната традиция, от нейните доминантни тематизми, образни структури, метрика.)

Да припомним, че в сборника “Български народни песни, собрани от братя Миладиновци Димитрия и Константина и издани от Константина”(Загреб, 1861) са включени над 220 любовни песни, които – заедно с юнашките – рекламират българското, откриват специфичен човешки опит, притежават солиден идентификационен потенциал. Големите числа винаги значат, легитимират, отличават, заявяват мащаб и количество, което покрива пространства и времена. Експонираната интимност, разбулената-недоразбулена чувственост и историческата знаковост на любовните и юнашките песни са “осребрени” в икономиката на културния обмен чрез излизането от анонимността на равнище етнос. В написания от Константин Миладинов предговор се предоговаря народната песен като разковниче за позитивни идентификации и средство за културна себеизява, за самоповдигане на нацията. За определението “свенлив реализъм” трудно ще се намери по-подходящ, по-адекватен пример от любовните стихотворения на К. Миладинов; Пенчо

Славейков търси такъв в записките на баща си, но това представлява – поне според мен – интерпретаторско насилие.

Действително любовните песни на Петко Славейков стават ренесансова емблема на българската възрожденска поезия¹⁰. В стихове старият Славейков изрича дори немислимото – ангелът и тялото да бъдат заедно, сговаря тяло и дух, прави душата “обектна” като дар – игрословните структури “Любовни напеви по име” включват следния лирически фрагмент:

Ангелинке ле, калинке,
ангелска имаш снажица,
ангел си, аз та повярвах,
на, земи мойто душица,
при тебе да са намярва.

(Залъгалка 1862г.)

Вживяването в словесната формула “ти си ангел” явява ценността на любовния живот, прелъстяващият говор излъчва висока образност; аз-ът усърдно си изработва ореол на страдалец, оставя се в ръцете на пожелан, признат, всевластен ангел-хранител. Е, възлюбената Ангелинка може да се появи и в друга рисунка – “Черноока Ангелино, / гайтан ти вежди превити,/от тях момците убити”. Тоест текстовостта “Петко Славейков” не остава при ангелизацията на женския образ, сакралното е така омесено с виталната дишаща страст, че почти не се долавя; в конкретния текст желанието въвежда ангелското като фигурален персонаж и ритуално проиграва безотказно въздействащия поклон пред женските предимства в любовните дела.

И така, да обобщим настояванията на този текст: не бива да подценяваме значимостта на любовния дискурс на Възраждането. Ако потърсим автентично човешкото лице зад/в любовното стихотворение, ще установим наличие на изтънчена култура на чувствата, неприкрита и ранима човешкост при обговаряне на интимното (К. Миладинов); ще се преуверим за пореден път, че са положени усилия то да се скрие и подмени с идеологически образец-икона (Хр. Ботев) и ще се съгласим с Петко-Славейковата “Изповед”, че е човешко да се греша, да се очаква и търси споделимост на желанията за любовни блаженства. Многогласието на любовния дискурс явява многоликостта, ролевоостта като означители на модерността, явява подривната прицеленост на възрожденската поезия във фундаментите на патриархалната култура – религията, локалните общности, системата на родствени връзки. Широкият диапазон на тематизациите – от хедонистично утвърждаване до аскетично отричане на любовта – доказва, че и при обмислянето ѝ през призмата на политическото тя пак си се случва като човешка самота и разпнатост между (диктата на) хегемонии и желания ...

¹⁰ СТАНЕВА, Катя (2001): „Фрагменти от любовния дискурс на Българското възраждане. Петко Славейков“, В: *Гласове на Възраждането*, Полис, София.